

Rozdział 1. Zarys modelu wykładni i stosowania prawa w procesie

Literatura: M. Ahlt, M. Szpunar, Prawo europejskie, Warszawa 2005; R. Alexy, On Necessary Relations Between Law and Morality, Ratio Iuris 1989, Nr 2; *tenże*, Zur Kritik des Rechtspositivismus, Archiv fuer Rechts- und Sozialphilosophie, Beiheft, 1990, Nr 37; J. Barcz, Akt integracyjny Polski z Unią Europejską w świetle Konstytucji RP, PiP 1998, Nr 4; A. Bator, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, PiP 2006, Nr 10; A. Bator, A. Kozak, Wykładnia prawa w zgodzie z konstytucją, w: Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej (red. S. Wronkowska), Kraków 2005; O. Bogucki, Wykładnia funkcjonalna w działalności najwyższych organów władzy sądowniczej, Szczecin 2011; P. Czarny, Trybunał Konstytucyjny a wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją, w: Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej (red. S. Wronkowska), Kraków 2005; Z. Doda, A. Gaberle, Dowody w procesie karnym, t. 2, Warszawa 1995; A. Dziadzio, Idea Trybunału Konstytucyjnego Geорга Jellinka, w: Ustroje. Historia i współczesność. Polska – Europa – Ameryka Łacińska. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Jackowi Czajowskiemu (red. M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli), Kraków 2013; *tenże*, Quis custodiet custodes ipsos. Trybunał Konstytucyjny jako (nie) obiektywny strażnik konstytucji. Uwagi na kanwie orzeczenia K 34/15 Trybunału Konstytucyjnego z 3.12.2015 roku, FP 2015, Nr 5; K. Działocha, Podstawy prounijnej wykładni Konstytucji RP, PiP 2004, Nr 11; M. Florczak-Wątor, Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych, Kraków 2014; L. Garlicki, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji – tezy referatu, w: Konstytucja RP w praktyce. Konferencja naukowa [Popowo 18–19 marca 1999], Warszawa 1999; *tenże*, Sądy a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, PS 2016, Nr 7–8; T. Gizbert-Studnicki, Oryginalizm i living constitutionalism a koncepcja państwa prawnego, w: Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla (red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel), t. 1, Warszawa 2012; *tenże*, Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym, PiP 2009, Nr 7; *tenże*, Rozkład ciężaru argumentacji w dyskursie interpretacyjnym, w: Studia z filozofii prawa (red. J. Stelmach), Kraków 2003; *tenże*, Wykładnia celowościowa, SP 1985, Nr 3–4; *tenże*, Wykładnia celowościowa z perspektywy normatywnej, w: Wykłady w Trybunale Konstytucyjnym z lat 2011–2012 (red. K. Budziło), Warszawa 2014; *tenże*, Zasady i reguły prawne, PiP 1988, Nr 3; T. Gizbert-Studnicki, A. Dyrda, A. Grabowski, Metodologiczne dychotomie. Krytyka pozytywistycznych teorii prawa, Warszawa 2016; T. Gizbert-Studnicki, A. Grabowski, Normy programowe w konstytucji, w: Charakter i struktura norm konstytucji (red. J. Trzciniński), Warszawa 1997; A. Grabowski, Prawnicze pojęcie obowiązywania prawa stanowionego. Krytyka niepozytywistycznej koncepcji prawa, Kraków 2009; *tenże*, Teoria konstytucyjnego państwa prawa i jej wpływ na argumentację prawniczą, w: Demokratyczne państwo prawa. Zagadnienia wybrane (red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróz, L. Jamróz), Białystok 2014; *tenże*, W stronę postpozytywizmu prawniczego. Szkic z metodologii prawoznawstwa, AUWr Prawo 2011, Nr 312; M. Gutowski, Nieważność czynności prawnej, Warszawa 2012; *tenże*, Nieważność i inne przypadki wadliwości czynności prawnych w kontekście odpowiedzialności karnoprawnej, PiP 2004, Nr 9; M. Gutowski, P. Kardas, Domniemanie konstytucyjności a kompetencje sądów, Pal. 2016, Nr 5; *ciż*, Sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Kilka uwag o kompetencjach sądów powszechnych do bezpośredniego stosowania Konstytucji, Pal. 2016, Nr 4; M. Herdegen, Prawo europejskie, Warszawa 2004; P. Hofmański, Zasada prawdy w postulowanym modelu procesu karnego, w: Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego 2013 (red. K. Kremens, J. Skorupka), Wrocław 2013; M. Jackowski, Następstwa wyroków Trybunału Konstytucyjnego w procesie sądowym stosowania prawa, Warszawa 2016; W. Jasiński, Model procesu karnego a efektywność dochodzenia do prawdy, w: Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego 2013 (red. K. Kremens, J. Skorupka), Wrocław 2013; M. Jaśkowska, Zwiążanie decyzji administracyjnej ustawą, Toruń 1998; A. Jezusek, Trybunał Konstytucyjny a polityczność, PiP 2017, Nr 1; J. Jodłowski, Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego, Warszawa 2015; A. Kalisz, Multicentryczność systemu prawa polskiego a działalność orzecznicza Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, RPEiS 2007, Nr 4;

tenże, Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego, Warszawa 2007; P. Kardas, Zasada prawdy materialnej a kontradyktoryjność postępowania dowodowego. Przeciwwstawne czy komplementarne zasady procesu karnego? (Rozważania o znaczeniu analiz dogmatycznych w procesie przygotowywania zmiany normatywnej na przykładzie prac legislacyjnych nad projektem nowelizacji kodeksu postępowania karnego), w: Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego. Konferencje Naukowe Izby Adwokackiej we Wrocławiu (red. J. Giezek), Warszawa 2012; tenże, Zasada prawdy materialnej w perspektywie korespondencyjnej, koherencyjnej, pragmatycznej i konsensualnej teorii prawdy. Kilka uwag na tle propozycji nowego ujęcia przepisów dotyczących postępowania dowodowego przed sądem pierwszej instancji oraz postępowania dowodowego w toku postępowania przygotowawczego, w: Kontradyktoryjność w polskim procesie karnym (red. P. Wiliński), Warszawa 2013; Z. Kmiecik, Ogólne zasady prawa i postępowania administracyjnego, Warszawa 2000; Kodeks postępowania karnego. Komentarz (red. J. Skorupka), Warszawa 2016; Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (red. A. Zieliński), Warszawa 2008; Kontradyktoryjność w polskim procesie karnym (red. P. Wiliński), Warszawa 2013; M. Kordela, Zarys typologii uzasadnień aksjologicznych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Bydgoszcz 2001; M. Korycka-Zirk, Teorie zasad prawa a zasada proporcjonalności, Warszawa 2012; A. Kozak, Konstytucja jako podstawa decyzji stosowania prawa, Acta UW 1999, Nr 2157; A. Kustra, Polemika. Wokół problemu multicentryczności systemu prawa, PiP 2006, Nr 6; W. Lang, Polemika. Wokół „Multicentryczności systemu prawa”, PiP 2005, Nr 7; D. Leczykiewicz, Effectiveness of EU Law before National Courts: Direct Effect, Effective Judicial Protection and State Liability, w: The Oxford Handbook of European Union Law (red. A. Arnall, D. Chalmers), Oxford 2015; L. Leszczyński, Glosa do wyroku NSA z 24.10.2000 r., v SA 613/00, OSP 2001, Nr 5, poz. 82; tenże, Postpozytywistyczny obraz prawoznawstwa, Colloquia Communia 1988, Nr 6, 1989, Nr 1; E. Łętowska, Dialog i metody. Interpretacja w multicentrycznym systemie prawa (cz. I), EPS 2008, Nr 11; *taż*, Multicentryczność systemu prawa i wykładnia jej przyjazna, w: Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana (red. L. Ogięto, W. Popiołek, M. Szpunar), Kraków 2005; *taż*, Multicentryczność współczesnego systemu prawa, PiP 2005, Nr 4; *taż*, O nauczaniu opisowej wykładni prawa, w: Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej 27 lutego 2004 r. (red. P. Winczorek), Warszawa 2005; *taż*, Sanckje w prawie cywilnym – zarys problemu, MoP 2013, Nr 19; N. MacCormick, Legal Reasoning and Legal Theory, Oxford 1994; *tenże*, Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning, Oxford 2005; A. Mączyński, A. Łyszczowska, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP przez Trybunał Konstytucyjny, w: Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (red. K. Działocha), Warszawa 2005; M. Mateczak, Summa Iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa, Warszawa 2007; C. Mik, Zasady ustrojowe europejskiego prawa wspólnotowego a polski porządek konstytucyjny, PiP 1998, Nr 1; J. Mikołajewicz, Zasady orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Zagadnienia teoretycznoprawne, Poznań 2008; P. Mikuli, Zdekoncentrowana sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Stany Zjednoczone i państwa europejskie, Kraków 2007; Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla (red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel), t. 1, Warszawa 2012; T. Pietrzykowski, Czym jest postpozytywizm prawniczy?, R.Pr. 2009, Nr 6; J. Pisułiński, O możliwości stworzenia zasad europejskiego prawa zobowiązań umownych, w: W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jerzemu Rajskiemu (red. A. Brzozowski, W. Kocot, K. Michałowska), Warszawa 2007; *tenże*, Obowiązki naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę po nowelizacji kodeksu karnego, w: Środki reakcji na czyn zabroniony po reformie kodeksu karnego z lutego 2015 r. Pierwsze doświadczenia (red. J. Majewski), Warszawa 2017; K. Pleszka, Paradygmat interpretacyjny w multicentrycznym systemie prawa, w: Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla (red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel), t. 1, Warszawa 2012; *tenże*, Wykładnia rozszerzająca, Warszawa 2010; Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego 2013 (red. K. Kremens, J. Skorupka), Wrocław 2013; Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej (red. S. Wronkowska), Kraków 2005; Prawo Unii Europejskiej (red. J. Barcz), Warszawa 2004; Z. Radwański, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 1993; Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2010; M. Rączka, Wykładnia prawa konstytucyjnego, w: Wykładnia prawa i inne problemy filozofii prawa (red. L. Morawski), Toruń 2005; M. Romanowicz, Pomiędzy uniwersalnym a partykularnym wymiarem wykładni prawa. Wpływ teorii prawa i nauki prawa konstytucyjnego na wzorce wykładni konstytucji, w: Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty (red. T. Stawicki, J. Winczorek), Warszawa 2014; M. Saffan, Europeizacja prawa prywatnego – ewolucja czy rewolucja. Perspektywa orzecznicza, w: Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Ercińskiego (red. J. Gudowski, K. Weitz), t. 1,

Rozdział 1. Zarys modelu wykładni i stosowania prawa...

Warszawa 2011; *tenże*, Konstytucja a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, PiP 2001, Nr 3; *tenże*, Wprowadzenie, w: Konstytucja RP, t. 1, Komentarz. Art. 1–86 (red. M. Saffjan, L. Bosek), Warszawa 2016; W. *Sanetra*, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP przez Sąd Najwyższy, PS 2017, Nr 2; M. *Sawczuk*, Ogólne i ściśle związki prawa cywilnego procesowego z materialnym, w: Z zagadnień prawa cywilnego (red. J. Gajewski i in.), Białystok 1991; W. *Siedlecki*, Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne, KSP 1969, Nr 3–4; J. *Skorupka*, O sprawidliwości procesu karnego, Warszawa 2013; M. *Smolak*, Uzasadnienie sądowe jako argumentacja z moralności politycznej. O legitymizacji władzy sędziowskiej, Kraków 2003; W. *Sokolewicz*, O osobliwościach wykładni przepisów konstytucyjnych, w: Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla (red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel), t. 1, Warszawa 2012; W. *Staśkiewicz*, Wykładnia konstytucji w kregu ideologii, w: Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty (red. T. Stawecki, J. Winczorek), Warszawa 2014; T. *Stawecki*, Koncepcja autonomicznej wykładni pojęć konstytucyjnych: od praktyki do teorii, w: Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty (red. T. Stawecki, J. Winczorek), Warszawa 2014; *tenże*, Koncepcje wykładni konstytucji we współczesnych polskich naukach prawnych, w: Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty (red. T. Stawecki, J. Winczorek), Warszawa 2014; S. *Steinborn*, Aksjologiczne uwarunkowania ograniczeń w dochodzeniu do prawdy materialnej w procesie karnym, w: Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego 2013 (red. K. Kremens, J. Skorupka), Wrocław 2013; J. *Steiner*, L. *Woods*, Textbook on EC Law, London 2000; Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy (red. A. Wróbel), Kraków 2005; Studia z filozofii prawa (red. J. Stelmach), Kraków 2003; A. *Sulikowski*, Trybunał Konstytucyjny a polityczność. O konsekwencjach upadku pewnego mitu, PiP 2016, Nr 4; System Prawa Administracyjnego, t. 1, Instytucje prawa administracyjnego (red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel), Warszawa 2015; System Prawa Administracyjnego, t. 4, Wykładnia w prawie administracyjnym (red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel) Warszawa 2012; System Prawa Administracyjnego, t. 10, Sądowa kontrola administracji publicznej (red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel), Warszawa 2016; System Prawa Cywilnego, t. 1, Część ogólna (red. S. Grzybowski), Ossolineum 1985; System Prawa Karnego, t. 1, Zagadnienia ogólne (red. A. Marek), Warszawa 2010; System Prawa Procesowego Cywilnego, t. 3, cz. 1, Środki zaskarżenia (red. J. Gudowski), Warszawa 2013; System Prawa Prywatnego, t. 1, Prawo cywilne – część ogólna (red. M. Saffjan), Warszawa 2007, 2012; System Prawa Prywatnego, t. 2, Prawo cywilne – część ogólna (red. Z. Radwański), Warszawa 2002, 2008; M. *Szubiakowska*, Problemy współstosowania regulacji konstytucyjnej i ustawowej, w: Wykładnia i stosowanie prawa administracyjnego (red. D.R. Kijowski, J. Radwanowicz-Wanczewska, M. Wincenciak), Warszawa 2012; D. *Szumilo-Kulczycka*, Prawo administracyjno-karne, Kraków 2004; P. *Tuleja*, Interpretacja konstytucji, w: Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej (red. J. Trzcziński, A. Jankiewicz), Warszawa 1996; *tenże*, Podstawowe problemy związane z interpretacją Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, w: Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (red. M. Zubik), Warszawa 2006; *tenże*, Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy), Kraków 2003; *tenże*, Wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego, Poznań 2016; M. *Waligórski*, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947; P. *Wiliński*, Konstytucyjne podstawy zasady prawdy materialnej – pomiędzy karnoprocesowymi a konstytucyjnymi koncepcjami prawdy, w: Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego 2013 (red. K. Kremens, J. Skorupka), Wrocław 2013; *tenże*, Proces karny w świetle Konstytucji, Warszawa 2011; *tenże*, Rzetelny proces karny w świetle konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, w: Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych (red. P. Wiliński), Warszawa 2009; P. *Winczorek*, Konstytucja RP a prawo wspólnotowe, PiP 2004, Nr 11; K. *Wójtowicz*, Skutki prawne przystąpienia Polski do Unii Europejskiej dla sądów i Trybunału Konstytucyjnego, w: Wejście w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (red. Z. Witkowski), Toruń 1998; S. *Wronkowska*, O wadliwych aktach normatywnych w ujęciu wiedeńskiej szkoły teorii prawa, w: Studia z filozofii prawa (red. J. Stelmach), Kraków 2001; A. *Wróbel*, Głosa do wyroku TK z 4.10.2000 r., P 8/2000, Prz. Sejm. 2001, Nr 6; J. *Wróblewski*, Wartości a decyzja sądowa, Ossolineum 1973; Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty (red. T. Stawecki, J. Winczorek), Warszawa 2014; M. *Wyrzykowski*, Publiczne a prywatne w wykładni konstytucyjnej – na przykładzie art. 18 Konstytucji RP, w: Interes publiczny a interes prywatny w prawie (red. T. Giaro), Warszawa 2012; J. *Zajadło*, Sędzia konstytucyjny – profil filozoficzno-prawny, w: Dyskrecjonalność w prawie (red. W. Staśkiewicz, T. Stawecki), Warszawa 2010; *tenże*, Teoretyczno- i filozoficzno-prawne aspekty prawdy, w: Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego

2013 (red. K. Kremens, J. Skorupka), Wrocław 2013; A. Zieliński, Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2009; M. Zieliński, Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki, Warszawa 2017; Z. Ziemiński, Normy moralne a normy prawne, Poznań 1963; *tenże*, Wartości konstytucyjne. Zarys problematyki, Warszawa 1993; *tenże*, Wstęp do aksjologii dla prawników, Warszawa 1990; J. Zimmermann, Aksjomaty prawa administracyjnego, Warszawa 2013; M. Zirk-Sadowski, Wykładnia prawa a wspólnoty sędziów, w: W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego (red. A. Choduiń, S. Czepita), Szczecin 2010; M. Zirk-Sadowski, T. Grzybowski, Udział sądów najwyższych w legitymizacji polskiego porządku prawnego, ZNSA 2016, Nr 5.

§ 1. Znaczenie wykładni i stosowania prawa w procesie opartym na Konstytucji

1. Proces oparty na bezpośrednim stosowaniu Konstytucji. Przedmiotem niniejszej publikacji postanowiliśmy uczynić wykładnię i stosowanie prawa w procesie sądowym opartym na bezpośrednim stosowaniu Konstytucji. Wybór tego tematu podyktowany jest kilkoma względami.

2. Norma pochodząca od sądu. Po pierwsze, proces sądowy to najważniejszy sprawdzian skuteczności, racjonalności i trafności rozwiązań legislacyjnych w sferze praktycznych problemów dotyczących jednostkę. Zdolność sądu do wydania sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy na podstawie słusznego prawa jest miarą prawidłowości funkcjonowania systemu prawnego w danym kraju, w szczególności zaś najistotniejszym weryfikatorem tego, czy regulacje przewidziane przez racjonalnego w założeniu ustawodawcę określają skuteczne gwarancje sprawiedliwego rozstrzygnięcia przedstawianych sądom sporów. Wydawane na podstawie prawa decyzje stanowią przejaw dyskrecjonalnej władzy sędziowskiej – niewątpliwie jednej z najsilniejszych postaci władzy w całym systemie prawnym – umożliwiającej określenie sytuacji prawnej jednostki, w tym w szczególności rozstrzygnięcie o jej prawach i obowiązkach. Podejmując rozstrzygnięcia w jednostkowych sprawach, sądy – w procesie wykładni obowiązujących przepisów oraz odnośnienia zdekodowanych norm do konkretnych okoliczności faktycznych – w istocie decydują o tym, czym jest prawo. Określając w procesie wykładni kształt i treść normy skonkretyzowanej w ramach orzeczenia sądowego, wyznaczają zarazem zakres praw i obowiązków podlegających egzekucji wspartej instytucjonalnym przymusem państwowym. Decyzje sądów stosujących prawo są zatem niezwykle doniosłe zarówno z uwagi na konkretyzację treści i znaczenia prawa ustanowionego przez prawodawcę, jak i określenia pozycji podmiotów temu prawu podporządkowanych. Z perspektywy jednostki są wyrazem „istoty” prawa. Prawo w praktycznym ujęciu objawia się co do treści, formy i znaczenia poprzez sądowe orzeczenia. Decyzje sądów są też ostatecznym wyrazem prawa, to w nich nieodwołalnie ustalana i konkretyzowana jest bowiem jego treść i znaczenie.

3. Mechanizm spajający gałęzie prawa. Po wtóre, spojrzenie na system prawny z perspektywy jego praktycznego stosowania ujawnia tendencję do ujednolicenia czy też uniformizacji systemu. W polskim systemie prawnym dość mocno ugruntowany jest podział opracowań prawniczych na te dotyczące poszczególnych gałęzi prawa oraz na te, które poświęcone są zagadnieniom ogólnoteoretycznym. Taka przedmiotowa strukturalizacja prac prawniczych, choć wspiera niezbędną w dzisiejszych czasach specjalizację, ogranicza możliwość prowadzenia ważnych

dla praktyki analiz ogólnych, mających charakter ponadgałęziowy, nieprzyjmujących jednak postaci wywodów zamkniętych w hermetycznych ramach ogólnoteoretycznego dyskursu. Jakkolwiek specjalizacja stała się w dzisiejszych czasach niezbędnym narzędziem skutecznego warsztatu prawnika, to jednak z perspektywy praktycznej niejednokrotnie występują sytuacje, w których zachodzi konieczność stosowania w ramach jednego postępowania norm należących do różnych części systemu prawa. Wywołuje to różnorakiego rodzaju trudności, których rozwiązanie napotyka częstokroć na bariery systemowe. To zaś sprawia, iż z tego punktu widzenia pojawiać się musi pytanie, czy system prawny w pewnym przynajmniej zakresie nie powinien opierać się na wspólnym dla wszystkich gałęzi prawa rdzeniu, nie zaś na zatomizowanych filarach – tworzonych dla potrzeb poszczególnych działów prawa – tradycyjnie wyodrębnianych w prawoznawstwie lub tworzonych wraz z rozwojem nowych dziedzin życia. Oczywiście jest, że rdzeniem takim jest Konstytucja. Warto jednak rozważyć, czy powinien być to jedyny wspólny mianownik spajający poszczególne gałęzie prawa? Innymi słowy, czy obok zwornika, jakim jest Konstytucja, nie należy położyć większego nacisku na poszukiwanie takich rozwiązań materialnoprawnych i proceduralnych¹, które zapewniałyby spójne konsekwencje w ramach całego systemu, a tym samym łatwiejszą realizację określonych w systemie prawa uprawnień i obowiązków? Szczególnie jaskrawo potrzeba taka ujawnia się w zakresie sankcji będących konsekwencją naruszenia norm przynależnych do różnych gałęzi prawa oraz mechanizmów realizacji określonych w różnych gałęziach prawa uprawnień². Zważywszy, że normy sankcjonowane określają zakazy i nakazy podejmowania określonych zachowań, normy sankcjonujące zaś przewidują konsekwencje naruszenia norm sankcjonowanych, pogwałcenie normy sankcjonowanej wywoływać może skutki przewidziane wyłącznie w ramach jednej gałęzi prawa lub konsekwencje określone jednocześnie w normach należących do kilku dziedzin prawa. Typowym przykładem jest sytuacja, w której w danej sprawie zastosowanie znajduje jednocześnie norma sankcjonująca prawa prywatnego oraz – z uwagi na naruszenie publicznoprawnej normy sankcjonowanej – norma sankcjonująca prawa publicznego. Oczywiście możliwe są też przypadki bardziej złożone, zwłaszcza wówczas, gdy w rachubę wchodzi jednocześnie zastosowanie normy prawa karnego, podatkowego, administracyjnego i prywatnego. Obowiązki i uprawnienia powstałe w ramach poszczególnych gałęzi podlegają odrębnemu ustaleniu oraz – co do zasady – całkowicie odrębnej realizacji. Z tej perspektywy jako wręcz naturalne jawią się różnego rodzaju komplikacje występujące w praktyce stosowania prawa, związane zarówno z płaszczyzną prawa materialnego, jak i rozwiązań proceduralnych. Te drugie mają z praktycznej perspektywy istotniejsze znaczenie, co sprawia, iż pojawić się musi pytanie, o zasadność ukształtowania reguł procedury: karnej, cywilnej i administracyjnej w oparciu o zasadniczo odmienne konstrukcje. Z pragmatycznego punktu widze-

¹ Przykładem tego typu zbiegu „sankcji” jest sytuacja obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną w wyniku popełnienia przestępstwa krzywdę w procesie karnym.

² Zob. w tej kwestii uwagi J. Zimmermanna dotyczące rozgraniczenia prawa karnego oraz prawa administracyjnego – Aksjomaty prawa administracyjnego, Warszawa 2013, s. 66 i n.; por. też rozważania D. Szumilo-Kulczyckiej, Prawo administracyjno-karne, Kraków 2004, *passim*; E. Łętowskiej, Sankcje w prawie cywilnym – zarys problemu, MoP 2013, Nr 19, s. 1016 i n.; J. Pisulińskiego, Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę po nowelizacji kodeksu karnego, w: Środki reakcji na czyn zabroniony po reformie kodeksu karnego z lutego 2015 r. Pierwsze doświadczenia (red. J. Majewski), Warszawa 2017, s. 55 i n.; M. Gutowskiego, Nieważność i inne przypadki wadliwości czynności prawnych w kontekście odpowiedzialności karnoprawnej, PiP 2004, Nr 9, s. 70 i n.; tegoż, Nieważność czynności prawnej, Warszawa 2012, s. 251 i n.

nia można w powyższym kontekście formułować postulat ujednolicenia procedur w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, oraz pozostawienia odmienności tam, gdzie jest to konieczne. Stanowisko powyższe może stanowić podstawę do przedstawienia ostrożnego postulatu oparcia rozwiązań procesowych na podobnych zasadach, analogicznych regułach przeprowadzania dowodów i prowadzenia postępowania, na analogicznych podstawach zarzutów, regułach wnioskowań prawniczych i mechanizmach rozstrzygnięć. Konieczność uwzględnienia odmienności byłaby w tym ujęciu wyjątkiem od zasady, a nie zasadą samą w sobie. Konstrukcja taka mogłaby ułatwić stronom dochodzenie praw, a sędziom orzekanie w sprawach dotyczących innych gałęzi prawa³. Łatwiej też byłoby realizować postulat spójności systemu prawnego. To oczywiście jest możliwe tylko przy założeniu, że konstrukcyjne różnice wynikające przede wszystkim z prawa materialnego, lecz również z immanentnie wpisanych w istotę danej gałęzi procesowych gwarancji, nie powodują konieczności stworzenia procedur całkowicie odmiennych. Aby ustalić, w jakim stopniu ujednolicenie możliwe jest na płaszczyźnie wykładni i stosowania prawa, w jakim zaś warto zastanowić się na ewentualnymi zmianami normatywnymi, należy prześledzić relewantny dla poszczególnych gałęzi mechanizm procesu indywidualnego stosowania prawa.

4. Interdyscyplinarne spojrzenie. Po trzecie, prowadząc rozważania na temat ewentualnych możliwości zwiększenia wewnętrznej spójności systemu, nie można tracić z pola widzenia tego, że mimo sygnalizowanych odmienności charakteryzujących regulacje zaliczane do poszczególnych działów (gałęzi) prawa, cały szereg mechanizmów i instrumentów, z których korzysta sąd, wykazuje daleko idące podobieństwo, co mogłoby sugerować, iż mogą być one wykorzystywane w sposób jednolity. Nie jest to jednak w praktyce łatwe, ponieważ w polskiej rzeczywistości sądowej funkcjonuje hermetyczny podział według struktury sądownictwa powszechnego i administracyjnego oraz struktury wydziałów. Wydaje się, że niejednokrotnie takie interdyscyplinarne spojrzenie sprzyjałoby realizacji zasady spójności prawa. Takiemu podejściu sprzyjać mogłoby także całościowe podejście do nauki prawa, oparte na założeniu, że z wyłączeniem niezbędnych wyjątków prawo przynależy do poszczególnych gałęzi, powinno być wykladane i stosowane w sposób oparty na podobnym mechanizmie i w spójny sposób. Tylko w takiej bowiem sytuacji można w pełnym zakresie mówić o prawidłowo funkcjonującym systemie naczyń połączonych, jakim w istocie powinien być system prawny. Koherentność systemu prawa wynikać powinna nie tylko ze spójnych rozwiązań normatywnych, lecz również z podobnego stosowania spójnych narzędzi – w ramach wszystkich gałęzi prawa. Analiza poszczególnych stadiów procesu sądowego stwarzać może podstawy do wskazania tych elementów prawniczego instrumentarium, które mogą i powinny być wykorzystywane interdyscyplinarne.

5. Multicentryczność. Po czwarte, niewątpliwy i znaczący wpływ na proces sądowego stosowania prawa wywiera pogłębiające się zjawisko multicentryczności systemu prawa. Wielość ośrodków stanowienia prawa, a w konsekwencji pluralistycznie ukształtowany system źródeł powodują, że osią systemu przestaje być wyłącznie Konstytucja, jako najwyższy rangą akt normatywny w hierarchicznie skonstruowanym systemie prawnym, lecz funkcję tę pełni również prawo

³ Interesująco o możliwościach unifikacji rozwiązań proceduralnych, wadach i zaletach takiego podejścia oraz o sposobach rozwiązywania tego dylematu w ustawodawstwie obcym pisze K. Witkowska-Moździerz, Model procesu a sprawiedliwość, rzetelność i efektywność postępowania karnego (niepublikowana rozprawa doktorska), Kraków 2017), s. 144 i n.

międzynarodowe coraz silniej oddziaływające na system prawny, także w sferze praw i obowiązków jednostek, a nade wszystko system prawa unijnego przenikający i wypełniający krajowy system prawny. Stosujący prawo sąd ma wszakże obowiązek nie tylko bezpośrednio stosować normy Konstytucji (art. 8 ust. 2 Konstytucji RP) oraz normy ratyfikowanych umów międzynarodowych obowiązujących w systemie wewnętrznym (art. 87 Konstytucji RP), lecz również normy prawa unijnego i to z pierwszeństwem przed normami prawa krajowego. Ten ostatni obowiązek dotyczy w istocie współstosowania dwóch zespolonych ze sobą porządków prawnych: wewnętrznego oraz unijnego, jako odrębnego systemu regulacji normatywnej obowiązującego i uzupełniającego polski system prawny. Potencjalne kolizje w ramach współstosowania powinny być rozstrzygnięte w sposób ogólny i możliwe jednolity dla wszystkich elementów multicytrycznego systemu prawnego⁴. Tylko bowiem w takiej sytuacji stają się one wygodnym i użytecznym narzędziem dla stosującego prawo sędziego.

6. Orzecznictwo i doktryna. Po piąte, obszerna literatura teoretycznoprawna, liczne opracowania doktrynalne, powstałe w ramach poszczególnych gałęzi prawa, zwłaszcza na tle prawa unijnego i międzynarodowego, oraz bogata judykatura sądów powszechnych i administracyjnych, TK, TSUE, ETPC oraz sądów zagranicznych wyraźnie wskazują na uniwersalistyczne i unifikacyjne dążenie do poszukiwania wspólnych płaszczyzn łączących różne części systemu prawa. Te wspólne płaszczyzny mogą stanowić niezwykle pożyteczne i pomocne narzędzie dla uczestnika procesu stosowania prawa. Dotyczy to zarówno uczestnika instytucjonalnego (z perspektywy organu stosującego prawo lub pełniącego urząd publiczny, działającego w procesie na prawach organu lub strony), jak też jednostki, poszukującej ochrony lub dotkniętej postępowaniem sądowym lub administracyjnym zmierzającym do konkretnego orzeczenia w postaci indywidualnego aktu stosowania prawa.

7. Prawo stanowione a sądowa konkretyzacja. Po szóste, określający treść norm w jednostkowym przypadku sąd jest gwarantem prawidłowego stosowania prawa z punktu widzenia aksjologicznych podstaw systemu. Mechanizmy wykorzystywane w procesie wykładni i stosowania prawa, którego treść określana jest w ramach wydawanych orzeczeń pozwalają dostrzec różnicę pomiędzy prawem w teorii a prawem w praktyce, której znaczenie dobrze oddaje powszechnie przy-

⁴ Co do multicytryczności systemu prawa zob. m.in. E. Łętowska, Multicytryczność współczesnego systemu prawa, PiP 2005, Nr 4, s. 5 i n.; *taż*, Dialog i metody. Interpretacja w multicytrycznym systemie prawa (cz. I), EPS 2008, Nr 11, s. 6 i n.; *taż*, Multicytryczność systemu prawa i wykładnia jej przyjaźna, w: Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana (red. L. Ogięgło, W. Popiołek, M. Szpunar), Kraków 2005, s. 1127 i n.; M. Safjan, Europeizacja prawa prywatnego – ewolucja czy rewolucja. Perspektywa orzecznicza, w: Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego (red. J. Gudowski, K. Weitz), t. 1, Warszawa 2011, s. 2513 i n.; K. Płeszka, Paradygmat interpretacyjny w multicytrycznym systemie prawa, w: Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Zolla (red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel), t. 1, Warszawa 2012, s. 646 i n.; A. Kalisz, Multicytryczność systemu prawa polskiego a działalność orzecznicza Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, RPEiS 2007, Nr 4, s. 35 i n.; W. Lang, Polemika. Wokół „Multicytryczności systemu prawa”, PiP 2005, Nr 7, s. 95 i n.; A. Kustra, Polemika. Wokół problemu multicytryczności systemu prawa, PiP 2006, Nr 6, s. 85 i n.; por. też M. Florczak-Wątor, Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych, Kraków 2014, s. 43 i n.; J. Pisułiński, O możliwości stworzenia zasad europejskiego prawa zobowiązań umownych, w: W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jerzemu Rajskiemu (red. A. Brzozowski, W. Kocot, K. Michalowska), Warszawa 2007, s. 121 i n. O znaczeniu multicytryczności na płaszczyźnie koncepcji wykładni prawa zob. m.in. M. Matczak, Summa Iniuria. O błędzie formalizmu w stosowaniu prawa, Warszawa 2007, s. 181 i n.

mowane w systemach *common law* rozróżnienie *law in books* oraz *law in action*. Oznacza to, że dopóki nie podejmie się trudu skonfrontowania kształtu systemu prawa stanowionego z praktyką orzeczniczą, nie sposób odpowiedzialnie wypowiadać się na temat racjonalności prawa, kompletności, spójności i efektywności systemu prawa, wreszcie jego słuszności w kontekście tworzenia podstaw do wydawania sprawiedliwych rozstrzygnięć. W procesie interpretacji judykatura rekonstruuje normy stanowiące podstawę wydawanych rozstrzygnięć, a tym samym ustala, co jest prawem. Jednocześnie sąd w każdym przypadku ma obowiązek wydać orzeczenie słuszne. Jest on bowiem w pierwszej kolejności związany zasadą wyrażoną w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, gwarantującą każdemu prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Rozstrzygający sprawę sąd jest zobowiązany, na gruncie ustalonych przez siebie faktów, zrekonstruować z obowiązujących przepisów stanowiącą podstawę decyzji normę zgodną z Konstytucją, prawem międzynarodowym i unijnym. Ten obowiązek sąd realizuje, stosując wszelkie reguły wykładnicze i aplikacyjne, w tym reguły odwołujące się do Konstytucji, prawa unijnego i prawa międzynarodowego. Wszystkie reguły wymagają szczegółowego omówienia i ukazania ich funkcjonowania w perspektywie praktycznej. Uwaga powyższa odnosi się zarówno do reguł dotyczących procedowania i ustalania faktów, jak i do reguł dotyczących wykładni i ostatecznej aplikacji konkretno-indywidualnych norm do ustalonego stanu faktycznego.

8. Konstytucja i konstytucyjna aksjologia. Po siódme, w toku nadawania przepisom sensu w procesie wykładni i indywidualnego stosowania prawa bezpośredniego stosujący Konstytucję sąd musi odwołać się do szczególnych reguł⁵ – gwarantujących, że w konkretnym wypadku zdekodowana z przepisu norma będzie zgodna z założeniami systemu prawnego i z systemem wartości wpisanym w jego najgłębszą istotę oraz że jej aplikacja będzie te założenia realizowała⁶. W procesie wykładni zobowiązany jest tym samym do uwzględnienia wszystkich reguł i zasad służących do „nasączania” normatywnej podstawy wydawanych orzeczeń konstytucyjną aksjologią. Pierwszą powinnością w tym zakresie jest nakaz kierowania się zasadą wykładni prokonstytucyjnej oraz umiejętne wykorzystywanie reguł walidacyjnych. Zastosowanie tych ostatnich – choć wyjątkowe – ma na celu zapewnienie gwarancji, że orzeczenie sądowe oparte będzie na normie zgodnej z Konstytucją oraz z pozostałymi aktami normatywnymi obowiązującymi w polskim porządku prawnym. Ten właśnie mechanizm wydaje się szczególnie doniosły w procesie sądowym, ponieważ, choć dotyczy on mniejszości orzeczeń, to jednak tej mniejszości, w której znajdują się najdonioślejsze i najtrudniejsze do rozwiązania proble-

⁵ Zob. w tej kwestii m.in. *L. Garlicki*, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji – tezy referatu, w: Konstytucja RP w praktyce. Konferencja naukowa [Popowo 18–19 marca 1999], Warszawa 1999, s. 12 i n. W zakresie funkcji, znaczenia oraz możliwości bezpośredniego stosowania Konstytucji w postępowaniu administracyjnym zob. *J. Zimmermann*, Aksjomaty prawa, s. 61 i n.; *M. Jaśkowska*, Zwiążenie decyzji administracyjnej ustawą, Toruń 1998, s. 57 i n.; *A. Mączynski*, *A. Łyszkowska*, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP przez Trybunał Konstytucyjny, w: Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (red. *K. Działocha*), Warszawa 2005, s. 50 i n.; *M. Szubiakowska*, Problemy współstosowania regulacji konstytucyjnej i ustawowej, w: Wykładnia i stosowanie prawa administracyjnego (red. *D.R. Kijowski*, *J. Radwanowicz-Wanczewska*, *M. Wincenciak*), Warszawa 2012, s. 45 i n.; *M. Matczak*, Summa Iniuria, s. 194 i n.

⁶ Zob. w tym zakresie interesujące rozważania *J. Zimmermanna* dotyczące związków prawa i aksjologii, a także funkcji konstytucji jako spozytywizowanego źródła wartości nadrzędnych dla całego systemu prawa – *J. Zimmermann*, Aksjomaty prawa, s. 61 i n.; por. też *J. Wróblewski*, Wartości a decyzja sądowa, Ossolineum 1973, *passim*.

my prawne i aksjologiczne. Gwarantuje on bowiem zapewnienie sprawiedliwych orzeczeń sądowych nawet w przypadku niedostatków prawa stanowionego. Ostatecznym gwarantem prawidłowości normy indywidualnej i konkretnej jest właśnie sąd rozstrzygający indywidualną sprawę.

§ 2. Konstrukcja i metoda opracowania

1. Przedmiot monografii. Niniejsza monografia poświęcona jest analizie wykorzystywanych w praktyce sposobów aplikacji norm prawnych w postępowaniach prowadzonych na podstawie przepisów prawa przed właściwymi organami. Zamieszczone w dalszej części rozważania prowadzone są w kontekście prawidłowej realizacji praw strony w postępowaniu toczącym się przed właściwym organem powołanym do rozpoznawania spraw, ukierunkowanym nie tyle i nie tylko na jej formalne „załatwienie”, ale prowadzącym do wydania decyzji realizującej roszczenie do słuszności prawa i sprawiedliwości rozstrzygnięcia. Innymi słowy opracowanie poświęcone jest analizom mającym na celu wskazanie sposobów realizacji w postępowaniu sądowym zasad słuszności prawa i sprawiedliwości rozstrzygnięcia, uwzględniającego najgłębsze aksjologiczne fundamenty systemu prawnego⁷. Zasadniczym przedmiotem rozważań są zagadnienia dotyczące podstaw i sposobów wydawania rozstrzygnięć w ramach postępowania przed sądem, bowiem tylko niezawisły i bezstronny sąd, posiadający status „trzeciej władzy”, wyposażony jest w kompetencję do ostatecznego rozstrzygnięcia, czym jest prawo. Zarazem w tym właśnie postępowaniu jednostka realizuje swe uprawnienia, dochodząc swych praw, lub żąda należytej ochrony w toku obrony swych uprawnień lub wolności. Mając na uwadze znaczenie indywidualnych decyzji stosowania prawa, które łącznie obrazują system z perspektywy poddanych jego regulacjom podmiotów, w zamieszczonych poniżej rozważaniach uwzględniliśmy również, w miarę naszych możliwości, uwagi dotyczące szczególnego umocowania organu administracji państwowej, które pozwala mu pełnić podobną do sądu funkcję w postępowaniu administracyjnym toczącym się na podstawie przepisów KPA⁸, legitymizowaną później kontrolą legalności przez sądownictwo administracyjne. Ponieważ jednak organ administracji nie posiada wszelkich cech, które przynależne są sądowi⁹, ewentualne wykorzystanie koncepcji przedstawionych poniżej będzie wymagało uwzględnienia odmienności i oceny ich znaczenia dla możliwości zaaplikowania omawianych rozwiązań do istoty i specyfiki postępowania administracyjnego. Odmienności będą w miarę możliwości sygnalizowane w toku poniższych rozważań.

2. Zakres opracowania. Opracowanie niniejsze ma charakter interdyscyplinarny w szerokim tego słowa znaczeniu. Obejmuje swym zasięgiem prawo i po-

---

⁷ Zob. w tej kwestii rozważania Z. Ziemińskiego, Normy moralne a normy prawne, Poznań 1963, s. 5 i n.; J. Wróblewskiego, Wartości a decyzja, *passim*; J. Zimmermanna, Aksjomaty prawa, s. 73 i n.; M. Matczaka, Summa Iniuria, s. 181 i n.

⁸ Zob. rozważania J. Zimmermanna, Aksjomaty prawa, s. 61 i n.

⁹ Zob. w tej kwestii rozważania J. Zimmermanna, w szczególności dotyczące specyfiki bezpośredniego stosowania Konstytucji przez organy administracji publicznej – J. Zimmermann, Aksjomaty prawa, s. 60 i n.; por. także analizy Z. Kmiecika, Ogólne zasady prawa i postępowania administracyjnego, Warszawa 2000, s. 20 i n.

stępowanie cywilne, prawo i postępowanie karne, prawo administracyjne oraz postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne, prawo konstytucyjne, teorię prawa oraz praktykę sądową i pozasądową stosowania prawa. Przykłady, do których sięgamy, pochodzą z najrozmaitszych dziedzin prawa. Kryterium identyfikującym była w każdym przypadku waga oraz złożoność występującego w nich problemu w kontekście przynależności do określonej dziedziny prawa. W przypadku tak szerokiego zakresu analizy z natury rzeczy nie było możliwe wykorzystanie wszelkich dostępnych źródeł. Konieczne stało się wyselekcjonowanie najważniejszych pozycji literatury w poszczególnych obszarach zainteresowania w celu przedstawienia złożonego modelu rozpoznania indywidualnej sprawy sądowej z uwzględnieniem specyficznych rozwiązań w ramach poszczególnych gałęzi materialnoprawnych określających prawa i obowiązki. Podstawowym celem było podjęcie próby zarysowania modelu wykładni i stosowania prawa w oparciu na Konstytucji procesie sądowym, a także skonfrontowanie zbudowanego w teorii prawa modelu teoretycznego z praktyką sądowej wykładni i stosowania prawa.

3. Znaczenie praktyki i teorii. Poszukując odpowiedzi na pytanie o efektywny model stosowania prawa w procesie respektującym zasady i standardy określone w Konstytucji, sięgnęliśmy nie tylko do opracowań z zakresu teorii i dogmatyki poszczególnych gałęzi prawa oraz judykatów Trybunału Konstytucyjnego, lecz również do orzecznictwa sądów powszechnych i sądów administracyjnych a także własnych doświadczeń z zakresu praktyki stosowania prawa. Wyrażamy bowiem przekonanie, że dające się zaobserwować odseparowanie analiz teoretycznych i dogmatycznych z jednej strony oraz praktyki stosowania prawa z drugiej stanowi jeden z istotniejszych powodów niesatysfakcjonującego obrazu funkcjonowania prawa. Jesteśmy zarazem przekonani, że nie sposób podjąć próby stworzenia przydatnego dla praktyki teoretycznego modelu bez skonfrontowania twierdzeń i wniosków prezentowanych w opracowaniach teoretycznych i dogmatycznych z funkcjonowaniem praktyki. Zależność powyższa ma charakter dwukierunkowy, bowiem tak jak nie sposób budować modeli teoretycznych i dogmatycznych w oderwaniu od praktyki stosowania prawa, tak nie sposób spełnić postulat jednolitej wykładni i stosowania prawa w praktyce, wyłącznie w oparciu o kazuistyczne rozstrzygnięcia sądów wyższej instancji, w tym również SN, z pominięciem wykorzystania narzędzi wypracowanych przez teorię i doktrynę prawa. Właściwe funkcjonowanie systemu prawa wymaga bowiem, by teoria i praktyka wzajemnie się przenikały, stymulowały i uzupełniały. Odseparowanie tych sfer sprawia, że analizy prowadzone w ramach nauki prawa pozostają w sferze czystej teorii, praktyka zaś w staje przed koniecznością wypracowania rozwiązań, które powinny być dostarczone przez teorię. Nieosiągalne staje się wówczas wykorzystanie efektu synergii pomiędzy teorią a praktyką. Ponadto separacja teorii od praktyki generuje dodatkowe ryzyko podążania obu sfer w rozbieżnych kierunkach. O tym, że nie są to obawy czysto teoretyczne, szerzej przekonuje analiza sposobów wykładni i bezpośredniego stosowania Konstytucji prezentowanych w piśmiennictwie oraz dających się zaobserwować w praktyce orzecniczej sądów powszechnych i administracyjnych oraz TK.

4. Systemowa spójność. Istotne znaczenie z punktu widzenia praktycznego stosowania prawa ma sygnalizowane już powyżej swoiste rozszczepienie poszczególnych gałęzi prawa. Rozwój doktryny i orzecznictwa postępuje bowiem w kierunku separacji w ramach poszczególnych dziedzin i dyscyplin. Tendencje

te wzmacnia obowiązujący model sądownictwa, pozbawiony niezbędnych więzi strukturalnych pomiędzy SN a sądami administracyjnymi. W obowiązującym obecnie stanie prawnym brak jest instrumentów pozwalających na przeniesienie sprawy rozpatrzonej przez sąd administracyjny na tory dalszej weryfikacji przez SN, ponieważ piony sądownictwa zostały od siebie oddzielone¹⁰. Jak się wydaje, nie pozostaje to bez wpływu na jakość i spójność orzecznictwa, ponieważ niedjednokrotnie interdyscyplinarne spojrzenie ułatwiłoby rozpoznanie trudniejszych i bardziej złożonych spraw, w szczególności zaś tych, w których występują elementy związane z konstrukcjami normatywnymi należącymi do różnych gałęzi prawa. Zrealizowanie tego postulatu pozwoliłoby zasadnie postawić tezę o prawidłowo funkcjonującym systemie naczyń połączonych, jakim w istocie powinien być każdy system prawny. Systemowa spójność wynikać powinna nie tylko ze spójnych rozwiązań normatywnych, lecz również ze spójnej praktyki i teorii w zakresie stosowania i wykładni prawa. Możliwość taką ograniczającą w praktyce sądowej: wspomniany wyżej hermetyczny podział według struktury wydziałów, w ramach którego jedynie wyjątkowo spotyka się składy złożone z cywilistów i karnistów, oraz regulacja normatywna wykluczająca obecność administratywistów z uwagi na całkowite oddzielenie struktury sądownictwa administracyjnego. Wydaje się, że taka strukturalizacja konserwuje funkcjonujący od lat w praktyce model autonomicznej wykładni w ramach danej gałęzi prawa, utrudniając wypracowanie płaszczyzny do tworzenia wykładni spójnej w ramach wszystkich dziedzin prawa.

5. Wykładnia Konstytucji. Poważny rozdźwięk pomiędzy teorią a praktyką sądową dostrzegalny jest także na płaszczyźnie pojmowania stosowania i wykładni Konstytucji. W części stanowi on konsekwencję braku pogłębionych badań teoretycznych zwłaszcza nad problematyką wykładni Konstytucji, w części jest efektem dominującego przez lata poglądu o wyłączności kompetencyjnej TK w zakresie badania konstytucyjności prawa, czego konsekwencją było zmonopolizowanie wykładni i stosowania Konstytucji przez TK, przy akceptacji dominującej części przedstawicieli doktryny. W rezultacie orzecznictwo TK traktowane było przez przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego i teorii prawa jako jedyne źródło koncepcji wykładni i stosowania Konstytucji. Nie deprecjonując znaczenia orzecznictwa TK, również dla analiz zawartych w tym opracowaniu, co znajduje zresztą odzwierciedlenie w wielu odniesieniach do orzeczeń TK w toku dalszej analizy, nie wydaje się właściwe ograniczenie pola badań do obszaru zakreślonego orzecznictwem TK. Przy takim podejściu, widocznym zresztą w pracach wielu przedstawicieli doktryny, umyka bowiem z pola widzenia to, jak doniosłym źródłem wiedzy o stosowaniu i wykładni Konstytucji jest orzecznictwo sądów powszechnych i administracyjnych, ukształtowane w sprawach indywidualnych w oparciu o wynikający z art. 8 ust. 2 Konstytucji RP obowiązek jej bezpośredniego stosowania. To orzecznictwo nie zostało do dnia dzisiejszego ani „wydobyte”, ani opracowane przez przedstawicieli doktryny. Jest to o tyle zaskakujące, że orzecznictwo sądowe, ukształtowane w sprawach indywidualnych plastycznie obrazuje mający praktyczne znaczenie sposób wykładni i stosowania Konstytucji na tle konkretnych problemów w toku stosowania aktów normatywnych, a także przyjmowane metody oceny ich zgodności z ustawą zasadniczą. Na jego tle dopiero widać konkretne, żywe mechanizmy aplikacyjne i wykładnicze, które nie są

¹⁰ Por. np. K. Celińska-Grzegorzczak, R. Hauser, w: System Prawa Administracyjnego, t. 10, Sądowa kontrola administracji publicznej (red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel), Warszawa 2016, s. 108 oraz powołana tam literatura; J. Zimmermann, Aksjomaty prawa, s. 45 i n.

wykorzystywane dla rozstrzygnięcia wyabstrahowanego problemu konstytucyjnego, lecz służą rozwiązaniu indywidualnego problemu aplikacji i wykładni wątpliwej konstytucyjnie normy w celu doprowadzenia do słusznego rozstrzygnięcia dla konkretnej jednostki. Pominięcie tego konstytucyjnego kontekstu w toku pracy nad modelem wykładni i stosowania prawa skutkowałoby niekompletnością opracowanego modelu.

6. Sądowe stosowanie Konstytucji. W kontekście powyższych spostrzeżeń jednym z istotniejszych założeń badawczych było zebranie, przeanalizowanie i opracowanie orzecznictwa sądowego pod kątem problemów konstytucyjnych ujawniających się w ramach jednostkowych aktów stosowania prawa. Chodzi tu o sytuacje występujące na płaszczyźnie wykładniczej i aplikacyjnej, w trakcie oceny konstytucyjnych zarzutów stron, wykładni prokonstytucyjnej, w sferze współstosowania ustawy zasadniczej i ustaw, a także o problemy na płaszczyźnie kolizyjnej – w razie ujawnienia sprzeczności pomiędzy normą ustawową a normą prawa unijnego, ratyfikowanej umowy międzynarodowej lub normą konstytucyjną. Zwłaszcza w tych pierwszych sytuacjach orzecznictwo sądowe to niedające się przecenić źródło nieopracowanej dotychczas w doktrynie konstytucyjnej wiedzy, w wielu przypadkach ciekawszej niż szeroko omawiane w literaturze orzecznictwo TK. Chodzi tu zarówno o orzecznictwo SN, NSA, SA, WSA, jak i – a może przede wszystkim – o pierwszoinstancyjne orzeczenia sądów okręgowych i sądów rejonowych. Właśnie z uwagi na rozległy zakres badań wynikający z mnogości orzeczeń, brak publikacji zdecydowanej większości judykatów, brak wyróżnionych też pod kątem problematyki bezpośredniego stosowania Konstytucji dotarcie do tego orzecznictwa i dokonanie pogłębionej jego analizy było czasochłonnym i pracochłonnym etapem prowadzonych przez nas prac. Zwykle bowiem zagadnienia konstytucyjne ujawniały się dopiero po uważnej lekturze uzasadniania.

7. Podziękowania. Przeprowadzenie tych stosunkowo skomplikowanych badań nie byłoby jednak możliwe, gdyby nie nieoceniona pomoc prezesów większości sądów apelacyjnych i okręgowych w Polsce, za którą chcielibyśmy w tym miejscu serdecznie podziękować. Gdyby nie życzliwość i wysiłek ze strony samych sędziów w identyfikacji tych niepublikowanych przecież orzeczeń, w których rozpoznawali i rozstrzygali problemy konstytucyjne, nie sposób byłoby dotrzeć do judykatów stanowiących wyraz wykorzystywania Konstytucji dla rozstrzygnięcia poszczególnych spraw.

Szczególne podziękowania należą się Prezesowi Krajowej Rady Sądownictwa SSN *Dariuszowi Zawistowskiemu* oraz Prezesowi SA w Poznaniu SSA *Krzysztofowi Józefowiczowi*, którzy jako pierwsi wyrazili zainteresowanie projektem badawczym oraz zdecydowali się udzielić nam wsparcia w zakresie dostępu do orzecznictwa. Bez wątplenia ich wsparcie, oraz niejednokrotnie inspirujące uwagi ułatwiające identyfikację relevantnych orzeczeń, w istotnym stopniu przyczyniły się do powstania niniejszego opracowania. Dzięki ich życzliwości uzyskaliśmy dostęp do niepublikowanych archiwów sądowych, bez których warstwa odnosząca się do praktyki wykorzystywania Konstytucji w orzecznictwie sądów powszechnych i sądów administracyjnych byłaby w tym opracowaniu o wiele uboższa.

Wspomniany wcześniej interdyscyplinarny charakter opracowania i ograniczona po naszej stronie wiara we własne kompetencje na gruncie poszczególnych badanych przez nas dziedzin spowodowały, że winni jesteśmy również podziękowania przedstawicielom nauki, którzy zgodzili się wesprzeć nas swą radą. Na naszą prośbę zgodzili się przeczytać poszczególne części opracowania poświęcone

obszarom, w których są oni wybitnymi ekspertami, i zechcieli podzielić się z nami swymi krytycznymi spostrzeżeniami. Za tę pomoc dziękujemy profesor *Stawomirze Wronkowskiej*, profesorowi *Tomaszowi Gizbert-Studnickiemu*, profesorowi *Marianowi Kępińskiemu*, profesorowi *Maciejowi Mataczyńskiemu*, profesorowi *Andrzejowi Skoczylasowi*, profesorowi *Janowi Zimmermannowi* oraz dr. *Miłoszowi Maladze*. Bez ich pomocy trudno byłoby nam nadać tej książce kształt porównywalny do aktualnego.

W sposób szczególny chcielibyśmy podziękować Pani Profesor *Ewie Łętowskiej*, nie tylko za krytyczne spostrzeżenia. Jej naukowa i praktyczna działalność w sferze bezpośredniego stosowania Konstytucji była dla nas nie tylko źródłem wiedzy, lecz również nieustającą inspiracją.

Zarazem nie ulega wątpliwości, że wszelkie wady i niedostatki niniejszego opracowania obciążają wyłącznie i w całości niżej podpisanych autorów.

8. Metody badań. W toku naszej pracy skupiliśmy się na metodzie dogmatycznej, niemając jednak korzystając z badań empirycznych. W pewnym zakresie odwoływaliśmy się do metody wykorzystywanej w badaniach z zakresu teorii i filozofii prawa; dotyczy to w szczególności tych partii opracowania, w których zamieszczona została koncepcja wykładni prawa oraz wykładni Konstytucji. W drugim ze wskazanych obszarów staraliśmy się, w miarę naszych możliwości, odwoływać także do ustaleń współczesnej nauki prawa konstytucyjnego oraz nauki prawa europejskiego. W pewnym zakresie odwoływaliśmy się również do analiz i metod stosowanych w badaniach nad filozofią prawa, zwłaszcza tam, gdzie określone podejście filozoficzne determinuje nie tylko sposób rozważań nad prawem, ale w istotnym stopniu ich ostateczny rezultat. W ograniczonym zakresie korzystaliśmy z metody prawnoporównawczej, w znikomym zaś z historycznej. Specyficzny zakres badań, ściśle związany z polskim systemem prawnym i polską praktyką sądową przesądzał o takim właśnie wyborze narzędzi badawczych. Praca wykorzystuje też szeroko narzędzia prakseologiczne z pogranicza socjologii prawa i polityki prawa. Jako jeden z celów badawczych postawiliśmy sobie bowiem ewentualne wskazanie modelu optymalnego, najbardziej korzystnego z perspektywy efektywności postępowania sądowego, pojmowanej jako zdolność do realizacji wskazanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP obowiązku zapewnienia obywatelowi sprawiedliwego i sprawnie wydanego orzeczenia.

9. Modele wykładni. W efekcie przeprowadzonych badań próbujemy w niniejszej monografii przedstawić model wykładni i stosowania prawa w postępowaniu sądowym, uwzględniający bezpośrednie stosowanie ustawy zasadniczej. Realizując powyższe zamierzenie staraliśmy się w najszerszym możliwym zakresie korzystać z rozwiązań wypracowanych w obszernych opracowaniach teoretycznych. Stanęliśmy jednak przed koniecznością opracowania pewnych zagadnień (w szczególności w zakresie ogólnej wykładni oraz koncepcji wykładni Konstytucji, ale także w sferze stosowania prawa) w pewnym zakresie w sposób autorski, mając oczywiście świadomość różnego rodzaju ograniczeń związanych z naszymi kompetencjami. Na usprawiedliwienie wskazać możemy jedynie to, że wspomniany wyżej rozdział między teorią i dogmatyką prawa z jednej strony a praktyką z drugiej, a także ograniczone zaufanie teoretyków do stosowania Konstytucji przez sądy powszechne i sądy administracyjne, jak sądzimy, stanowiły jeden z istotniejszych powodów, dla których w literaturze nie udało się wypracować i przedstawić kompleksowych koncepcji ułatwiających praktyczne stosowanie Konstytucji.

10. Wielopłaszczyznowość analizy. Tak zakreślone pole badawcze wymagało analizy wielopłaszczyznowej, w dużej części opartej na rozwiązaniach wypracowanych w doktrynie i orzecznictwie, w części na zaproponowanych przez niżej podpisanych rozwiązaniach autorskich, w części zaś na wynikającej z nieopracowanej dotychczas analizy orzeczeń sądowych bezpośredni stosujących konstytucję.

Tak zakreślone spektrum analiz prowadzonych w oparciu o założenia modelu wykładni i stosowania prawa stanowić ma, wedle przyjmowanych założeń, wsparcie dla koncepcji, wedle której proces sądowy powinien znaleźć niezbędne oparcie w przepisach rangi konstytucyjnej, choć zawsze prowadzony jest na bazie problemu powstałego na gruncie norm konkretnej gałęzi prawa materialnego. Zarazem jednak ukształtowany ma on być w sposób spójny w ramach poszczególnych gałęzi prawa i z uwzględnieniem jednolitych reguł o charakterze prymarnym. Tym samym przedstawiony w ramach niniejszego opracowania model indywidualnego stosowania prawa w założeniu obejmować ma wszystkie elementy istotne z punktu realizacji w aktach jednostkowego stosowania prawa postulatów słuszności prawa i sprawiedliwości rozstrzygnięcia oraz stanowić teoretyczne wsparcie dla czynności realizowanych przez sądy w multicentrycznym systemie prawa. W jakim stopniu udało nam się zrealizować to ambitne zamierzenie, ocenić będą oczywiście czytelnicy tego opracowania.

§ 3. Znaczenie Konstytucji dla procesu sądowego stosowania prawa

I. Konstytucja a proces sądowy

1. Sąd jako gwarant prawidłowo zastosowanej normy. Jeżeli sąd ma być gwarantem prawidłowego zastosowania normy prawnej, jego postrzeganie systemu normatywnego musi uwzględniać unormowania konstytucyjne. Jak powiedziano wyżej, Konstytucja w art. 45 ust. 1 gwarantuje każdemu prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez bezstronny i niezawisły sąd. Zawarta w tym przepisie regulacja powszechnie łączona jest z konstytucyjnym prawem do sądu. Z perspektywy analiz zawartych w tym opracowaniu mniejsze znaczenie ma jednak analiza treści tego szczególnego prawa i wskazywanie sposobu oddziaływania przepisu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP na orzecznictwo¹¹. Jednym z istotniejszych celów opracowania jest ocena znaczenia konstytucyjnego prawa do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy przez sąd z perspektywy mechanizmów rządzących procesem sądowymi i ostateczny jego wpływ na rozstrzygnięcie indywidualnej sprawy. Chodzi nam tym samym o spojrzenie na zasadę wyrażoną w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP z perspektywy wyrażonej w art. 8 Konstytucji RP zasady jej nadrzędności oraz bezpośredniego stosowania, a także w świetle przepisów art. 178 ust. 1, art. 188 i art. 193 Konstytucji RP, stanowiących w pewnym sensie dopełnienie regulacji zawartej w art. 8 Konstytucji RP¹². Pierwszy z wymienionych przepisów przesądza, że sędziowie

¹¹ Analizę dotyczącą tego zagadnienia przedstawia m.in. *P. Wiliński*, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 109 i n.

¹² Trafnie podkreśla się w piśmiennictwie, że „sformułowanie w art. 8 ust. 2 Konstytucji od początku obowiązywania wywoływało ożywioną dyskusję, która do dnia dzisiejszego dotyczy kilku pod-